

vatsku riječ nazvanu po dr. Šreteru, na kraju prepustio časopis Sandi Ham, vrsnoj jezikoslovki, Osječanki. Njegov je Hrvatski pravopis doživio niz izdanja, dorađivan i poboljšavan, a onda je uslijedila tragikomična priča, više tragična u stvari, kada su se neokomunisti i opet vratili na vlast, i opet kratkotrajno, ali i uspjeli u to kratko vrijeme učiniti mnogo štete, osobito na polju jezikoslovlja. Ukinuli su Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika i teško uvrijedili Katičića i ostale pa zlorabili Institut za jezik i jezikoslovlje za izradu novoga pravopisa.

Stjepan Babić doživio je nekoliko moždanih udara, ne kobnih ali dovoljnih da ga udalje od znanstvenoga rada i sudjelovanja u novom političkom vrtlogu. Živio je, ipak, još desetak godina između neba i zemlje; njegovi zagorski i slavonski geni bili su otporni. Sve slabiji i šutljiviji ugasio se jednoga ljetnoga jutra. Završio se jedan život dostojan pamćenja hrvatskoga naroda. Imao je, kako su govorili stari, rašta i živjeti. Hrvat, u stalnoj borbi za Hrvatsku i jezik hrvatski, domoljub, rodoljub, znanstvenik velikoga formata.

Hrvoje Hitrec

OPROŠTAJ OD AKADEMIKA STJEPANA BABIĆA

 našem Razredu za filološke znanosti u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti dali su mi u zadatak da u njihovo ime ovdje govorim na oproštaju od akademika Stjepana Babića, jednoga od najpoznatijih, a i najboljih hrvatskih jezikoslovaca u drugoj polovici XX. stoljeća.

Stjepan Babić poznat je u stručnim krugovima po svojim znatnim znanstvenim prinosima, u široj javnosti zainteresiranoj za hrvatski jezik i kulturu po radovima posvećenima obrani hrvatskoga jezika i po višedesetljetnome uređivanju časopisa Jezika, posvećenoga kulturi hrvatskoga književnog jezika, a pratiteljima medija vjerojatno najviše po Hrvatskome pravopisu koji je pisao s Milanom Mogušem i Božidarom Finkom, a koji je u zemlji bio zabranjen 1971. pa je objavljen prvo u Londonu, a zatim je doživio niz izdanja i dorada, osobito poslije 1990. godine u izdanjima Školske knjige. Cenzore je vjerojatno već sam naziv toga pravopisa bio naveo na zabranu. Posljednje izdanje, koje je ŠK objavila 2010., izradili su Babić i Moguš i nastojali ga već uskladiti sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika kojemu je predsjedavao Radoslav Katičić.

Stjepanu Babiću bilo je jasno da pravopis ima, uz znatnu praktičnu, još i znatnu simboličku ulogu, ali i to da su za jezik i njegov ustroj još mnogo bitniji gramatika

¹ Govor na oproštaju od akademika Stjepana Babića, 2. rujna 2021. na Mirogoju.

i rječnik. Na tome je području Stjepan Babić, zajedno sa Stjepkom Težakom, objavio 1966. Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i srednje škole, u potonjim izdanjima: Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika. Uz ostalo, može se reći da su primjeri za gramatičke oblike u toj gramatici uzimani iz hrvatske književnosti, što u prijašnjima nije bio običaj. Već je u toj školskoj gramatici posvećena razmjerno znatna pažnja tvorbi riječi.

Najveći je prinos deskriptivnoj (i normativnoj) gramatici hrvatskoga jezika u drugoj polovici XX. stoljeća Akademijina Velika hrvatska gramatika, naslovljena i kao Nacrti za gramatiku, u četirima svescima. Bili su to, naime, auktorski nacrti za gramatiku, naime komplementarno obrađeni dijelovi hrvatske gramatike. Oni čine cjelinu, međusobno se upotpunjuju, ali su ih pisali jezikoslovci koji su bili izrazite istraživačke osobnosti i svaki je zapravo napravio auktorsko djelo. Na osnovi tih auktorskih djela moći će se, mislilo se, u budućnosti sastaviti i velika gramatika hrvatskoga književnoga jezika, pisana jedinstvenim pristupom i metodom. No ona, zapravo, i ovakva dobro služi kao jedinstvena gramatika. Sam taj pothvat svjedoči o tome da smo u vremenima koja nisu bila jezičnopolitički povoljna za hrvatski jezik imali cio naraštaj izvrsnih jezikoslovaca koji su se predano, znalčki i marljivo bavili hrvatskim književnim jezikom i branili njegov poseban povijesni, ustrojbeni i vrijednosni ili kulturni značaj. I koji su umjeli surađivati na ovako velikom projektu. Jedan od tih velikana, jedan od najvećih, najmarljivijih i najhrabrijih bio je Stjepan Babić.

U toj je Velikoj hrvatskoj gramatici akademik Babić napisao bitan dio opisa morfologije u prvome svesku Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (1991.): obradio je zamjenice, brojeve, glagole i nepromjenljive riječi (str. 645. – 741.). Zapravo su on i Stjepko Težak uskočili u pisanje morfologije pošto je Slavko Pavešić prerano preminuo (1975.). No još je prije toga Stjepan Babić dovršio velik rad na drugome svesku Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku (1986.), što je bio prvi zadatak koji je dobio, kao i Radoslav Katičić na trećem svesku Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (1986.).

Iz samoga naziva te velike gramatike, u kojoj se u svakome svesku jezik naziva „hrvatski književni jezik“, vidi se da to nije samo opisna gramatika, nego u nekoj mjeri i normativna. Sam Babić u svojim radovima rabi nazive književni jezik, standardni jezik i normirani jezik kao bliskoznačnice, gotovo istoznačnice. Stoga možemo reći da se književni ili standardni jezik upravo po tome razlikuje od prirodnih jezičnih idioma što se mora ne samo opisivati, nego i propisivati da bi bio standardiziran. Inače to ne bi bio. A upravo je Stjepan Babić bio vrlo zauzet za pitanja standarda i jezične norme i jedan je od naših najzaslužnijih normativista. No naziv „književni jezik“, osim „standardni“, znači još nešto. To vrijedi reći zbog onih koji brzopleto misle da su naši jezikoslovci govorili o hrvatskome književnome jeziku samo zato da bi u onim srpskohrvatsko-hrvatskosrpskim političkim prilikama ublažili naziv „hrvatski jezik“. No nije tako. Oni su govorili točno o onome što su opisivali i propisivali. Ovoj se velikoj gramatici ne može, naime, prigovoriti ono što

je Ante Radić 1899. u prikazima u *Obzoru* i *Viencu* bitko prigovorio Maretićevoj vukovskoj Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Upitao je, naime: kako se može gramatikom književnoga jezika zvati gramatika koja uopće ne opisuje jezik hrvatske književnosti? Za razliku od vukovske gramatike koja se je uvelike ograničila na korpus djela dvaju, zapravo nehrvatskih, auktora, Karađžića i Daničića, Akademijina velika gramatika utemeljena je na korpusu hrvatske književnosti, a onda i drugih funkcionalnih stilova standardnoga jezika. Babićev korpus za tvorbu seže do XIX. stoljeća, a Katičićev za sintaksu do XVIII. stoljeća.

U svojoj Tvorbi riječi Babić je obuhvatio tvorbu imenica, pridjeva, glagola i priloga u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. Osim riječi iz rječnika poput Akademijina rječnika ili Rječnika Matice hrvatske, skupljale su se i riječi iz hrvatske književnosti, znanosti i publicistike, pa je prikupljena bogata građa. Radi sinkronijskoga pristupa, prikazana je tvorba riječi koje su potvrđene od 1860. godine do suvremenosti. Tvorba riječi raspoređena je sustavno s osjećajem za praktičnost pristupa. Počinje s iscrpnim teoretskim dijelom. Zatim slijedi razrada po vrstama tvorenih riječi. Imenice su obrađene prvenstveno prema sufiksima jer je sufiksalna tvorba u njih dominantna. Sufiksi su svrstani u skupine po završetku, a skupine se navode abecednim redom, sufiksi u skupini prema plodnosti. Babić je vodio računa i o značenju pa je, uz objašnjenje značenja u tekstu, dodao i *Kazalo imeničkih značenja* na kraju. Pridjevi su podijeljeni na odnosne i opisne, a potom po završetcima sufiksa, kao i u imenica. Glagoli su obrađeni prema vrstama riječi kojima pripada osnova iz koje se tvore: od imenica, od pridjeva, od usklika ili od glagola. Babićeva se Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku u jezikoslovnim krugovima smatra najpotpunijim prikazom tvorbe za bilo koji slavenski jezik. To dovoljno kazuje o tome da je to i u hrvatskome jezikoslovlju jedinstveno djelo, glavni priručnik za to bitno područje, nenadmašen, a neće ga biti lako nadmašiti. No još nešto o tome vrijedi reći. Zašto se je Babić bavio tvorbom riječi? Njega je ona zanimala i prije nego što je dobio zadatak da napiše taj dio Velike gramatike. On je već 1965. – 1970. radio na projektu Sufiksna tvorba imenica u okviru rada Instituta za lingvistiku na Filozofskome fakultetu i skupljao je građu za taj projekt. I njegov doktorski rad bio je s toga područja. Teško mi je reći je li Babić to tako teorijski promislio, možda jest, no ako i nije, jamačno je izvrsno osjećao da je tvorba riječi u jezika u kojih je živa i bogata – glavna tvornica nazivlja u svim funkcionalnim stilovima i time glavni način na koji standardni jezik postaje „nacionalni instrument“ zadovoljavanja svih potreba da se izraze svi sadržaji suvremene nacionalne i internacionalne kulture i civilizacije, kako bi to rekao Dalibor Brozović.

Svi neprijatelji hrvatskoga jezika to instinktivno osjećaju i, ako su kolumnisti u našim glasilima, bučno napadaju sve novotvorenice u hrvatskome. Dobro je da je bilo prijatelja i znalaca hrvatskoga jezika koji su taj front htjeli i znali braniti, a nitko bolje ni hrabrije od Stjepana Babića! Njegovo četrdesetogodišnje uređivanje časopisa *Jezika*, časopisa za kulturu hrvatskoga književnog jezika, koji je nakon

njega u teškim prilikama (nakon što mu je ministar Jovanović uskratilo financijsku potporu) hrabro preuzela profesorica Sanda Ham, bilo je najizrazitiji primjer borbe za hrvatski književni jezik, svijesti da ga treba njegovati ako ga želimo održati kao književni ili standardni jezik. Uz mnoge druge vrijedne inicijative, Babić je u tome časopisu 1992. ustanovio čak i nagradu Ivan Šreter za najbolju novu hrvatsku riječ, koju dodjeljuje časopis Jezik. A podupirao je i druge pothvate izrade stručne terminologije u Hrvatskoj. Zanimljivo je usporediti kako je Zagrebačkoj filološkoj školi, i posebno Bogoslavu Šuleku, bilo jasno da je stvaranje nazivlja ključan zadatak za standardizaciju i razvoj jezika da mogne ići u korak sa suvremenom međunarodnom kulturom i znanostu, a kako bi teško bilo naći jezikoslovca vukovske škole koji je svjesno radio na razvoju hrvatskoga nazivlja. Naraštaj jezikoslovaca kojemu je pripadao Babić ponovo je postao svjestan te potrebe, kao i uopće naravi književnoga jezika. Svojevremeno je, ne tako davno, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje projektom Struna radio najviše što su prilike dopuštale na razvoju stručnoga nazivlja. Tu svijest trebalo bi danas predati i sadašnjim i budućim naraštajima hrvatskih jezikoslovaca.

Običaj je govoriti više o osobi s kojom se opraštamo, a manje o širim temama, no Stjepan Babić bio je jedna od takvih ličnosti koje su umom i srcem strasno dijelile sudbinu svoje sredine, svojega naroda i svoje domovine, kao i sudbinu njihova jezika i kulture. Promišljao je o njima i ulagao velik rad i napor u njihov napredak, stoga mi se je učinilo najprimjerenijim govoriti o njem upravo u tome okviru jer se bez toga ne može shvatiti što mu sve dugujemo.

O drugim područjima njegove znanstvene i stručne djelatnosti i njegovu velikom opusu govorit će detaljnije profesorica Sanda Ham, njegova dugogodišnja zaslužna suradnica pa ću ja ovdje s time stati.

Još ću spomenuti da se je Stjepan Babić uključivao i u javni i politički život kada je to postalo moguće. Sudjelovao je 1989. u obnovi Matice hrvatske nakon dvadeset godina zastoja. Nakon osamostaljenja Hrvatske bio je zastupnik u Županijskome domu Hrvatskoga sabora od 1993. do 1997. Poticao je osnivanje prvoga Vijeća za normu hrvatskoga jezika 1998. kojemu je postao i predsjednik. Dobio je i mnoga priznanja, nagrade i odlikovanja, među njima i odlikovanje Reda Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića za zasluge u znanosti, Spomenicu Domovinskog rata i Spomenicu domovinske zahvalnosti, kao i republičku nagradu za životno djelo u znanosti.

Po osporavanu području svojega djelovanja i po vrsti temeljnih jezičnih priručnika, a i polemičkih rasprava koje je pisao, bio je jedan od najizdavanijih i u javnosti najpoznatijih hrvatskih jezikoslovaca.

Bio je cijenjen i omiljen profesor koji se je brinuo za mlađe naraštaje i mlađe znanstvenike. O tome se nadam da će nešto reći profesor Mario Grčević jer je dugo surađivao i prijateljevao s akademikom Babićem koji je u njem prepoznao iznimna

mlada znanstvenika koji pridonosi, među ostalim, bitne prinose za poznavanje odnosa međunarodne slavistike prema hrvatskomu jeziku od XIX. stoljeća do danas. A profesor Babić umio je prepoznati i cijeniti takav rad mladih kolega.

Akademik Babić bio je i vrlo energičan čovjek koji je znao braniti svoje stavove pa se je nekima i zamjerio. Ipak, uvijek je bio spreman čuti argumente, pa ako su bili dobri, prihvatiti ih i promijeniti svoje mišljenje. No bio je i vrlo topao, a i vrlo duhovit čovjek, pa smo ga mnogi jako voljeli. Bio je i književno vrlo nadaren pa je pisao i živa i duhovita književna djela, i nadam se da će drugi nešto i o tome reći.

Bio je i obiteljski čovjek i imao je krasnu obitelj s kojom duboko suosjećamo i u ljubavi prema njemu i u tuzi zbog njegova odlaska. Poštovana i draga obitelji, primite izraze naše iskrene sućuti!

Akademik Stjepan Babić bio je znanstvenik i čovjek na kojega su naša Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i naš Razred za filološke znanosti vrlo ponosni kao na svojega vrlo istaknuta i iznimno zaslužna člana.

Dragi Stjepane, tko Te je bolje poznao, morao Te je visoko cijeniti i voljeti. Neka Te dragi Bog, kojemu si se uvijek s vjerom obraćao, primi u svoje kraljevstvo i dade Ti blaženstvo kojemu si se uvijek nadao jer si uvijek s ljubavlju nastojao činiti koliko si mogao dobra svojoj domovini i svojim bližnjima! Hvala Ti!

Mislav Ježić

STJEPAN BABIĆ I ZAGREBAČKI LINGVISTIČKI KRUG

Posljednjih dana kolovoza napustio nas je još jedan istaknuti jezikoslovac, kroatist akademik Stjepan Babić, koji je snažno obilježio hrvatsko jezikoslovlje druge polovice 20. i prvih godina 21. stoljeća. U jezikoslovlju je ostavio dubok trag svojim knjigama i priručnicima posvećenima hrvatskomu jeziku (i obrani njegove samobitnosti) te mnogobrojnim studijama s tom tematikom u znanstvenim i stručnim publikacijama, svojom uredničkom djelatnosti i nastavničkim radom na fakultetu. Sudjelovao je u pisanju nekoliko knjiga koje su bile svojevrsni graničnici i putokazi u hrvatskome jezikoslovlju (posebice u kroatistici) i u javnome životu. Široj javnosti ostao je poznat osobito kao jedan od autora Hrvatskoga pravopisa, koji je bio zabranjen i naklada mu u Hrvatskoj bila uništena. Slijedile su i druge zabrane objavljivanja njegovih tekstova sve do kraja 1980-ih. Kulturnoj je javnosti poznat i kao dugogodišnji urednik časopisa za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, časopisa Jezik.

Stjepan Babić rodio se 29. studenoga 1929. u Oriovcu u Slavoniji, a roditelji su mu bili podrijetlom iz Hrvatskoga zagorja. U rodnom Oriovcu proveo je djetinjstvo i